

CZESŁAW PACHUCKI

(1898—1965)

Dnia 8 kwietnia 1965 roku zmarł w Lublinie profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, kierownik Katedry Geologii, członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Geologicznego oraz członek Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika i Szwedzkiego Towarzystwa Geologicznego. Był jednym z wybitniejszych geologów i paleontologów, zwłaszcza w dziedzinie badań paleontologicznych nad fauną amonitową.

Czesław Pachucki urodził się 20 grudnia 1898 roku we wsi Tauroszyński, powiat Sejny. Świadectwo dojrzałości uzyskał w roku 1922 kończąc gimnazjum w Kownie.

Studia wyższe odbywał początkowo na uniwersytecie w Münster w Westfalii, a następnie w Wiedniu, tutaj uzyskał w roku 1927 pod kierownictwem wybitnego geologa i paleontologa C. Dienera, zmarłego w roku 1928, tytuł doktora filozofii za pracę pt. *Die Nachtraege zur mittleren und oberen Trias-Fauna von der Insel Timor. Ammonidea trachyostraca*.

W swojej pracy doktorskiej, która była uzupełnieniem monografii amonitów opracowanej przez C. Dienera pt. *Ammonia Trachyostraca* stwierdził i opisał nowe gatunki amonitów, a dwóm z nich nadał nazwy gatunkowe na cześć swojego profesora, są to: *Isculites dieneri* i *Jellinekites dieneri*, przy czym posługiwał się zlitwinizowanym brzmieniem nazwiska — Č. P a k u c k a s.

Po ukończeniu studiów i uzyskaniu doktoratu powraca na Litwę, gdzie pracuje początkowo jako nauczyciel nauk przyrodniczych w 8-klasowym gimnazjum w Kłajpedzie, a następnie od roku 1930 zostaje zaangażowany do pracy na Uniwersytecie Kowieńskim w charakterze asystenta. Początkowo prowadzi ćwiczenia z geologii, a od roku 1932 wyklada geologię historyczną i paleozoologię.

W roku 1933 przebywał w Szwecji na 3-miesięcznym kursie czwartorzędu, specjalizując się w badaniach torfowisk metodą analizy pyłkowej u prof. L. von Posta oraz zapoznawał się z metodą geochronologii czwartorzędu na podstawie ilów wstęgowych opracowaną przez G. I. de Geera.

Habilituje się w roku 1934 z zakresu geologii stratygraficznej i paleozoologii na Wydziale Przyrodniczo-Matematycznym Uniwersytetu im. Witolda Wielkiego w Kownie, przedkładając dwie prace: 1) *Stratygraficzny przegląd osadów jurajskich z Popielan na podstawie fauny amonitowej* i 2) *Fauna oksfordu i kelloweju z Popielan*.

Osady jurajskie odsłaniają się w okolicy Popielan (północna Litwa) na brzegach doliny rzeki Venty (Windawa) i przykryte są osadami moreny dennej o różnej miąższości dochodzącej do 15 m. Kompleks osadów jurajskich o miąższości około 27 m, składa się z trzech poziomów przedstawiających trzy różne facje: 1) warstwy dolne — piaski bez skamieniałości — facja słodkowodna, 2) warstwy środkowe — są odpowiednikiem facji piasków morskich, 3) warstwy górne — stanowią fację ciemnych ilów zabarwionych pirytem i siarczkiem żelaza.

Osady jurajskie z Popielan zaczynają się od poziomu *Cosmoceras jason* Rein. — wyższe poziomy reprezentowane są przez *Cosmoceras ornatum* Schloth. i *Quenstedtoceras lamberti* Sow., na którym kończy się piętro kellowej. Dolny oksford zaczyna się poziomem *Cardioceras cordatum* Sow.

Z zestawionej przez niego tabeli stratygraficznej wynikają ważne wnioski stratygraficzne i paleogeograficzne — podział jury popieleńskiej nie różni się od podziału jury zachodnioeuropejskiej.

Z opracowanych 91 gatunków amonitów 20 zaliczyć należy do form spotykanych na obszarze rosyjskim, 11 do form zachodnioeuropejskich, a 24 gatunki charakterystyczne są dla jury popieleńskiej. Taki skład faunistyczny jury popieleńskiej wskazuje na bliższe jej pokrewieństwo z fauną jury rosyjskiej. Wnioski te są potwierdzeniem badań J. Siemiradzkiego, który na ten temat wydał w latach 1889—1890 trzy prace.

Po rozprawie habilitacyjnej poświęconej stratygrafii jury popieleńskiej na podstawie amonitów, przedmiotem zainteresowania profesora Cz. Pachuckiego stały się osady czwartorzędowe Litwy. Najprawdopodobniej duży wpływ na badania Profesora wywarł jego pobyt na kursie czwartorzędu w Szwecji. W latach 1934—1940 pisze szereg prac i artykułów o osadach czwartorzędowych. Najważniejsze z nich to: 1) Glacjalno-morfologiczne elementy południowej Litwy, 2) Przebieg moren czołowych we wschodniej części Litwy, 3) Szkic glacjalny morfologii Litwy południowej, 4) Złoża glin zastoiskowych w południowej Litwie i inne.

Przytoczone wyżej publikacje oparte zostały w dużym stopniu na własnych badaniach terenowych, a z ważniejszych wyników badań podkreślić należy wyznaczenie przebiegu moren czołowych we wschodniej części Litwy oraz przedstawienie rozmieszczenia i charakterystyki osadów zastoiskowych.

Żywa jest też działalność Profesora w dziedzinie popularyzacji nauki w języku litewskim; wydaje w tym czasie kilkanaście artykułów popularnonaukowych, zamieszczonych w różnych czasopismach litewskich oraz podręcznik dla szkół średnich pt. Geologia i geografia fizyczna, objętości 230 stron, wydany w Kownie w 1938 r.

W czasie drugiej wojny światowej powierzono prof. Cz. Pachuckiemu zorganizowanie Służby Geologicznej Litwy przy Rządzie Radzieckiej Republiki Litewskiej i z tego powodu rezygnuje początkowo z pracy na uniwersytecie. Na stanowisku dyrektora Służby Geologicznej pozostaje także w czasie okupacji niemieckiej aż do roku 1944. W tym okresie wykazuje wiele serdecznej troski o losy geologów polskich przesładowanych przez władze hitlerowskie.

W latach 1942—43 wraca do pracy na uniwersytecie, nie rezygnuje jednak ze stanowiska dyrektora Służby Geologicznej, jest też przez pewien czas kierownikiem Katedry Geologii na uniwersytecie w Wilnie.

W końcowej fazie wojny wędrując przez Niemcy i Austrię, repatriuje się w roku 1946 do Polski. Od września tego roku obejmuje w charak-

terze adiunkta pracę w Katedrze Geologii Stratygraficznej na Uniwersytecie Wrocławskim, kierowanej przez prof. J. Zwierzyckiego. Po nostryfikacji tytułów naukowych, uzyskanych za granicą, wykłada w latach 1950—1954 geologię czwartorzędu i geologię historyczną dla studentów geografii na Uniwersytecie Wrocławskim oraz geologię dla studentów inżynierii sanitarnej na Politechnice Wrocławskiej i geologię na Wydziale Budownictwa w Wyższej Szkole Inżynierskiej.

Działalność naukowa i dydaktyczna w czasie pracy na Uniwersytecie Wrocławskim znajduje swoje odzwierciedlenie w wydaniu kilku prac naukowych oraz przewodnika do ćwiczeń z geologii stratygraficznej (napisanego wspólnie z M. Różyckim i J. Piątkowskim).

Zajęcia prowadzone przez Cz. Pachuckiego cieszą się wielką popularnością wśród studentów. Za wybitne osiągnięcia w pracy pedagogicznej zostaje Mu przyznana w r. 1952 nagroda pieniężna.

Badania prof. Cz. Pachuckiego nad osadami czwartorzędownymi w Polsce doprowadziły do wydania Arkusza Suwałki, wchodzącego w skład Przeglądowej mapy geologicznej Polski w skali 1 : 300 000 oraz dwóch prac drukowanych w biuletynach PIG w roku 1952: 1) O przebiegu moren czołowych ostatniego zlodowacenia — północno-wschodniej Polski i terenów sąsiednich i 2) Badania geologiczne na arkuszach 1 : 100 000 Trzebnica i Syców, w których uzasadnia swoje poglądy na stratygrafię ostatniego zlodowacenia i genezę Wzgórz Trzebnickich.

Najbardziej umiłowaną dziedziną Jego badań była makrofauna, korzysta więc z wolnych chwil od pracy dydaktycznej na Uniwersytecie Wrocławskim i zbiera materiały na terenie rowu Nysy Kłodzkiej. W tym też czasie prowadzi badania geologiczne w okolicy Katow Wrocławskich.

Z początkiem 1954 roku zostaje przeniesiony służbowo do Lublina obejmując na stanowisku docenta — kierownictwo Katedry Geologii UMCS, a w roku 1960 został mianowany profesorem nadzwyczajnym.

Pracując w nowym środowisku, publikuje początkowo prace oparte na materiałach zebranych w Sudetach i okolicach Wrocławia. Najważniejsza z nich jest rozprawa O stratygrafii i litologii kredy w rowie Nysy Kłodzkiej drukowana w 12 tomie Annales Uniw. Mariae Curie-Skłodowska. Szczegółowa stratygrafia osadów górnokredowych rowu Nysy Kłodzkiej, badanych przez Cz. Pachuckiego oparta została na bardzo bogatym materiale paleontologicznym zawierającym kilkaset gatunków mikro- i makrofauny. Odnośnie zaś do genezy rowu Nysy stwierdza, że powstał na skutek ruchów młodosaksońskich o charakterze dyslokacji nieciągłej. Zjawiska te odbywały się pod koniec kredy górnej i spowodowały powstanie w rowie Nysy dużej ilości uskoków. Wymieniona rozprawa zamyka okres badań Cz. Pachuckiego, związany z regionem Sudeckim.

Pracując na nowej placówce naukowej szybko zjednał sobie ogólną sympatię i uznanie wśród studentów i współpracowników. Swoje doświadczenia, fachową i głęboką wiedzę geologiczną przekazuje studentom geografii i biologii, wykładając geologię dynamiczną, stratygraficzną, geologię Polski, regionalną geologię świata oraz paleontologię.

W tym czasie publikuje dwie prace oparte na badaniach wykonanych w północno-wschodniej Polsce, pierwsza z nich pt. Uwagi o geomorfologii doliny Czarnej Hańczy drukowana w Kwartalniku Geologicznym, wyjaśnia genezę wydłużonych wałów piaszczysto-żwirowych, przypominających kształtem ozy, druga zaś opublikowana w Roczniku Pol. Tow. Geologicznego pt. Moreny czołowe ostatniego zlodowacenia na obszarze

Peribalticum przedstawia zasięgi stadiów ostatniego zlodowacenia, przebiegające przez Niemcy, Polskę, Litwę, Łotwę i Estonię. Opierając się na spostrzeżeniach P. Woldstedta, W. Czajki i innych — zalicza stadium Warty do przedostatniego zlodowacenia — argumentując to silnym zwietrzeniem i głębokim wyługowaniem stropu osadów, brakiem wapiennych narzutniaków, dużą ilością eolicznych graniaków itp.

Przyjmuje też podział ostatniego zlodowacenia tylko na 2 stadiały: 1) brandenbursko-frankfurcki i 2) pomorski — uzasadniając to faktem, że między stadiem brandenburskim a frankfurckim nie stwierdzono dotychczas żadnego interstadiału.

Ostatnia drukowana praca Cz. Pachuckiego pt. Fauna amonitów z dolnego bononu i górnego kimerydu Bełchatowa i Tuszyna ukazała się w 18 tomie wydawnictwa Annales Univ. Mariae Curie-Skłodowska. Materiały do niej uzyskał z Państwowego Przedsiębiorstwa Poszukiwań Naftowych w Krakowie. Pochodziły one z trzech wierceń wykonanych w okolicach Łodzi. Udało mu się stwierdzić, że główną część fauny bononu stanowi *Zaraiskites pilicensis*, natomiast *Zaraiskites scythicus* występuje rzadziej. W kimerydzie zaś dominuje rodzaj *Aulacostephanus*. Odnośnie do zagadnienia podobieństwa fauny amonitowej jury górnej Polski do fauny piętra wołżańskiego skłania się do poglądu, że zespół faunistyczny z okolic Łodzi jest bardziej podobny do zespołów amonitowych z górnej jury zachodniej Europy, gdyż pomimo występowania form borealnych na badanym terenie, a znanych z jury rosyjskiej w materiale dostarczonym przez wiercenia w Bełchatowie i Tuszynie istnieje więcej form zachodnioeuropejskich, a przede wszystkim nadrodziny *Oppe-liacaea* oraz licznych form *Hybonoticerus*. Brak jest natomiast tak charakterystycznych form dla wołżańskiego piętra jury borealnej jak małża *Aucella*.

Prawie do ostatnich chwil swego życia pracował naukowo, zbierając materiały paleontologiczne z osadów dańskich na Wyżynie Lubelskiej.

W roku 1956 przyczynił się do zorganizowania XXIX Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego w Lublinie jako przewodniczący Komitetu Organizacyjnego.

Opublikował ogółem mniej więcej 63 prace i artykuły naukowe, z tego większość w języku litewskim (49), w niemieckim i w polskim (12). Był bardzo ceniony przez studentów i swoich współpracowników. Zawsze życzliwy, ujmował prostotą obójścia i łagodnym usposobieniem.

W roku 1964 ciężko zachorował na serce, po powrocie ze szpitala nie opuszczał domu. Zmarł nagle w sześćdziesiątym siódmym roku życia.

Pogrzeb odbył się w Lublinie 12 kwietnia 1965 r. przy licznych udziale Jego kolegów, współpracowników i uczniów.

Jan Morawski

RÉSUMÉ

Le 8 avril 1965 mourut à Lublin, dans sa soixante septième année, le docteur Czesław Pachucki, professeur extraordinaire de l'Université de M. Curie-Skłodowska, directeur de l'Institut de la Géologie.

Czesław Pachucki est né le 20 décembre 1898 dans le village Tauroszyński, district Sejny. Il a terminé ses études géologiques en 1927 à l'Université de Vienne, sous la direction du Professeur C. Diener et il a obtenu le titre du docteur de la philosophie, ayant présenté sa

thèse: „Die Nachtraege zur mittleren und oberen Trias-Fauna von der Insel Timor Ammonoidea trachyostraca”.

Ses études terminées Cz. Pachucki travaillait à l'Université de Kowno en Lithuanie — là il se fut habilité. Pendant la guerre il était en années 1940—1944 directeur du Service Géologique de Lithuanie. Dès 1946 il travaillait dans l'Institut de la Géologie Stratigraphique de l'Université de Wrocław et ensuite en 1954 fut nommé directeur de l'Institut de la Géologie de l'Université de M. Curie-Skłodowska à Lublin et exerçait ses fonctions jusqu'à les derniers moments de sa vie.

Il a publié plus de 20 travaux scientifiques et plus de 40 articles populaires. La Paléontologie et surtout les études sur les ammonites étaient les domaines principaux des recherches du professeur Pachucki. Ses travaux entre 1924 et 1944 furent publiés en Lithuanie sous le nom de Č. Pakuckas.

Jan Morawski

SPIS PRAC I ARTYKUŁÓW DRA CZESŁAWA PACHUCKIEGO¹

LISTE DE TRAVAUX

- 1924. Žemes vidaus sudetis temperatura ir stovis. *Kosmos*, Kaunas.
- 1924. Žemes plutos medžiagine sudetis. *Kosmos*, Kaunas.
- 1924. Žemes kalnu pasidarymas. *Kosmos*, Kaunas.
- 1924. Leopold von Buch 150 metu gimino sukaktuvems. *Kosmos*, Kaunas.
- 1925. Mineralų ir uolenu pasidarymas. *Kosmos*, Kaunas.
- 1925. Paleoklimatologijos problema. *Kosmos*, Kaunas.
- 1925. Žemynų ir vandenynų kilmes Vegenerio hipotezė. *Kosmos*, Kaunas.
- 1926. Žemes susidarymas pagal šiu dienų mokslą. *Kosmos*, Kaunas.
- 1926. Evolucija ir revoliucija Žemes plutos istorijoje. *Kosmos*, Kaunas.
- 1927. Kiek metų amžiaus turi Žemė ir ar ji sensta. *Kosmos*, Kaunas.
- 1927. Cornelius Doelter 75 metų sukaktuvėms paminėti. *Kosmos*, Kaunas.
- 1928. Kanto geologinės pažiūros. *Kosmos*, Kaunas.
- 1929. Carl Diener pomirtinis paminėjimas. *Kosmos*, Kaunas.
- 1929. Die Nachtraege zur mittleren und oberen Trias-Fauna von der Insel Timor. *Ammonoidea trachyostraca* „Paleontologie van Timor”.
- 1930. Žemes ir Saules vieta pasaulio erdveje „Gamtos Draugas” Žemes kilimas jos pirminė buklė ir amžius „Gamtos Draugas”.
- 1930. Nuo aktualizmo geologijoje ir etgal i katastrofizma. *Kosmos*, Kaunas.
- 1930. Emil Haug. *Kosmos*, Kaunas.
- 1931. Seniausieji fosiliniai organizmai. *Kosmos*, Kaunas.
- 1932. Žemes apleidėjimas dabarty ir ateity. *Kosmos*, Kaunas.
- 1932. Šis tas apie meteoritus „Sargyba”.
- 1932. Kaip mokslininkai aiskina tvaną „Sargyba”.
- 1932. Papilės oksfordo ir kelovejo amonitų fauna (Die Fauna des Oxford und Kelloway von Papilė) „Gamtos Matemat. Fakulteto Darbas”. 5. Kaunas.
- 1933. Papilės jūros stratigrafinė apžvalga remiantis amonitų fauna. (Die stratigraphische Uebersicht der Jura-Ablagerungen von Papilė auf Grund der Ammonitenfauna). „Gamtos Matemat. Fakulteto Darbas”. 7. Kaunas.
- 1933. Havaju vulkanai. *Kosmos*, Kaunas.
- 1933. Krakatavos vulkano išsiliejimas 1883. *Kosmos*, Kaunas.

¹ Prace w latach 1924—1944 były ogłoszone pod nazwiskiem C. Pakuckas.

1934. Pietinės Lietuvos reljefo glacialiniai elementai. The glacial elements in the relief of Southern Lithuania. *Kosmos*, Kaunas.
1933. Papile pasaulio mokslininkams pazistama. *Bangos*, Kaunas.
1935. Lietuvos žemes paviršiaus susidarymas ir upių atsiradimas. *Zidinys*, Kaunas.
1935. Lietuvos Žemes praeitis (Le passé géologique de Lithuanie). *Žemetvarkos ir Melioracijos* 2, Kaunas.
1936. Lietuvos geologijos pradžios. *Naujoji Pomurė*, Kaunas.
1937. Rytinės Lietuvos galiniu morenu kryptis ir baltijos aukstumas kilme. *Kosmos*, Kaunas.
1937. Devono periodas „Liet. Encyklop.“ 6, Kaunas.
1937. Žemes Kilme. *Ukininkas*, Kaunas.
1937. Krentancios žvaigždės. *Ukininkas*, Kaunas.
1937. Žemes amžius. *Ukininkas*, Kaunas.
1937. Ar yra Lietuvoj akmens anglių. *Ukininkas*, Kaunas.
1937. Kai ant Žemes buvo tamsu ir karsta. *Ukininkas*, Kaunas.
1937. Kvartero tyrinėjimu duomenys Lietuvoje po D. Karo. *Suvaž. Darbai*. Kaunas.
1938. Eocenas. „Liet. Encyklop.“ 7, Kaunas.
1938. Pasaku apie slibinus realus pagrindas. *Naujieji Romuva*.
1938. Lietuvos akmenynai. *Tautos Ukis*, Kaunas.
1938. Gyvūnijos ismirino priežastys. *Kosmos*. Kaunas.
1938. Pietinės Lietuvos glacial morfologiniai bruožai. Kurze Übersicht der glazialen Morphologie Süd-Litauens. *Kosmos*, Kaunas.
1938. Geologia ir fizine geografia. Kaunas.
1939. Kokie musu smeliai tinka skaidriam stiklui. *Ukis*, Kaunas.
1939. Lietuvos molynai tinkami plytomis gaminti. *Ukis*, Kaunas.
1940. Pietu Lietuvos molynai. „List. Energ. Komiteto Darbai“. Kaunas.
1940. Vilniaus krasto pleistoceno klausimais. *Kosmos*, Kaunas.
1940. Geologia. „Liet. Encyklop.“ 8, Kaunas.
1940. Zarasu molynas „Geologines Tarnybos Darbai“. Kaunas.
1944. Pleistocene klausimas naujausiu tyrinėjimu duomenimis. *Gamta*, Kaunas.
1949. Przeglądowa Mapa Geologiczna Polski. Arkusz A-5. Suwałki. 1:300 000, wyd. Państw. Inst. Geol.
1952. O przebiegu moren czołowych ostatniego zlodowacenia północnowschodniej Polski i terenów sąsiednich (Direction of course of terminal moraines of the last glaciation in the north-eastern part of Poland and the neighbouring Countries). *Biul. Państw. Inst. Geol.* 65. Warszawa.
1952. Badania geologiczne na arkuszach 1:100 000 Trzebnica i Syców. Geological research of the Trzebnica and Syców. Sheet of the 1:100 000 Map. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 66, Warszawa.
1953. Wraz z M. Różyckim i J. Piątkowskim. Przewodnik do ćwiczeń z geologii stratygraficznej. Cz. I. PWN, Poznań.
1954. Szkic geologiczny okolicy Kątów Wrocławskich (Geologie der Umgebung von Kąty Wrocławskie). *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska. Sec. B.* 9.
1955. Przewodnik do ćwiczeń z geologii stratygraficznej cz. II. PWN, Łódź-Wrocław.
1957. O stratygrafii i litologii kredy w rowie Nysy Kłodzkiej. Über die Stratigraphie und Lithologie der Kreide im Neissegraben. *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska. Sec. B. Vol. XII.*
1957. O szybkości ewolucji świata zwierzęcego w dziejach skorupy Ziemi. *Wszechświat*, z. 2.
1961. Wspólnie z E. K. Łazarenką i U. I. Fenoszyną. O glaukonite iz mielowych otłóżeń Różanki. Lwowski Gos. Univ. im. Iwana Franko. Woprosy mineralogii osadoczných obrazowanij. Kn. 6.

1961. Moreny czołowe ostatniego zlodowacenia na obszarze Peribalticum. Les moraines terminales de la dernière glaciation sur le territoire de Peribalticum. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 31, Kraków.
1962. Uwagi o geomorfologii doliny Czarnej Hańczy. Comment on the geomorphology of the Czarna Hańcza Valley. *Kwart. geol.* 6, z. 1, Warszawa.
1962. Wspólnie z J. Piątkowskim. — Józef Zwierzycki. Uczony i Człowiek. (1888—1961). *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 32, Kraków.
1963. Fauna amonitów z dolnego bononu i górnego kimerydu Bełchatowa i Tuszyna. Die Ammoniten-Fauna des unteren Bononiens (Bonebeds) und des oberen kimmeridge in Bełchatów und Tuszyn. *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska. Sec. B.* 18.